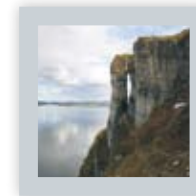
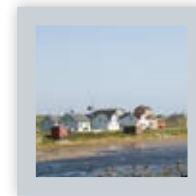
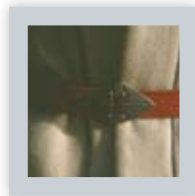

Nasjonalt senter for kvensk språk og kultur

KAINUN INSTITUTTI
KVENSKE INSTITUTT

Kainun institutt – Kvensk institutt ble stiftet i 2005. Instituttet ble offisielt åpnet 14. juni 2007 og har vært i full drift siden. Kvensk institutt er et nasjonalt senter for kvensk språk og kultur. Instituttet drives med en grunnstøtte fra Kirke- og kulturdepartementet. Instituttets nasjonale oppgaver er å etablere og drifte et kvensk språkråd samt å drive opplysningsarbeide om språk og kultur.

I styret for Kainun institutti – Kvensk institutt sitter representanter fra følgende institusjoner: Porsanger kommune, Norske Kveners Forbund, lokallagene til NKF i Børselv og Lakselv, Høgskolen i Finnmark og Universitetet i Tromsø.

Instituttets formål er å utvikle, dokumen-

tere og formidle kunnskaper og informasjon om kvensk språk og kultur og fremme bruken av kvensk språk i samfunnet.

Formålsparagrafen til Kainun institutti – Kvensk institutt definerer følgende som instituttets overordnede mål:

1. Kvensk språk og kultur skal bli synlig og anerkjent både blant den kvenske minoriteten selv og i den norske allmennheten
2. Oppnå tospråklighet, også blant yngre generasjoner i de kvenske kjerneområder
3. Kvensk språk og kultur skal bli et aktivum og en ressurs både for enkeltindivider og samfunnet

OM KVENBEGREPET

Kvenene ble anerkjent som en nasjonal minoritet i Norge i 1998. En nasjonal minoritet er en minoritetsgruppe med langvarig tilknytning til landet. Andre nasjonale minoriteter er jøder, rom (sigøynere), romanifolket (taterne /de reisende) og skogfinner.

Benevnelsen kven har tradisjonelt ikke vært brukt av kvenene selv. Navnet var først og fremst i bruk hos nabobefolkningen.

Ordet er registrert først gang brukt i kong Ottars omtale på slutten av 800-tallet. Blant sagaene er Egilssaga den viktigste kilden om kvenene. Denne sagaen er mest sannsynlig skrevet av Snorre Sturlason rundt 1230. Kven-benevnelsen er å finne i flere nedskrevne norrøne kilder gjennom middelalderen. Personer blir definert som kvener i skattemanntallene fra 1500-tallet.

Utover på 1800-tallet kom betegnelsen kven i mer allmenn bruk. Samtidig gjorde en viss politisk og kulturell diskriminering at ordet etter hvert fikk en uønsket nedsettende betydning. Denne diskrimineringen medførte at en del av kvenene etter hvert selv tok avstand fra benevnelsen. Siden stiftelsen av Norske kveners forbund i 1987 har imidlertid ordet kven blitt den offisielle benevnelsen på folkegruppen.

Etymologien, altså opphavet, til ordet kven er fortsatt omstridt.

HISTORISK BAKGRUNN

Den kvenske befolkningen bor i dag hovedsakelig i Nord-Troms og Finnmark. Skibotn, Nordreisa og Kvænangen regnes som kvenske kjerneområder i Nord-Troms. Steder med kvensk bosetning i Finnmark i dag, er Alta, Lakselv og Børselv i vest samt Bugøynes, Neiden, Pasvik, Vadsø, Vestre Jakobselv, Skallelv og Tana i øst.

De første skriftlige belegg for kvensk bosetning i Nord-Norge er i skattemanntall fra 1520-tallet. Det har vært vanlig å dele inn kvenenes bosetningshistorie inn i tre faser. Den første fasen for en mer omfattende flytting til og bosetning i Nord-Norge var i tidsrommet fra tidlig på 1700-tallet til om lag 1820. Nordkalotten var på denne tiden et område uten klare riksgrenser. De fruktbare elvedalene og fjordbotnene i Vest-Finnmark og Nord-Troms var attraktive områder for jordbruk.

I den andre bosettingsfasen, fra om lag 1820 til om lag 1890, tok innvandringen til Nord-Norge mer preg av en moderne arbeidsvandring. Gruvemiljøer, fiskevær og byer ble viktige bosteder. I denne fasen vendte også etter hvert hovedtyngden av flyttestrømmen til Øst-Finnmark.

I den tredje bosetningsfasen som startet omkring 1890, tok innvandringen slutt og befolkningsmønstrer stabiliserte seg. Folketellingen i 1930 var den siste som registrerte kvenene som egen gruppe. Det finnes ikke noe offisielt tall på hvor mange kvener som bor i Norge i dag.

OM SPRÅK GENERELT

I verden i dag snakkes det ca. 5000-6000 forskjellige språk. Størsteparten av språkene er fordelt på morsmålsgrupper med bare et par tusen, kanskje bare noen hundre talere. Kun 3-4 % av verdens språk, det vil si et par hundre språk, kan skryte av over én million talere. Den samlede mengden av talere fordelt på disse store språkene, utgjør 95 % av verdens befolkning. Med andre ord, det er 5 % av verdens befolkning som taler 97 % av verdens språk.

I april 2005 ble kvensk anerkjent som et eget språk i Norge. Før dette hadde man en grundig diskusjon om hvorvidt kvensk skulle oppfattes som et eget språk eller som en gammel finsk dialekt. Språkvitenskapen har faktisk ikke verktøy for å kunne skille mellom språk og dialekt.

Da kvensk ble anerkjent som et eget språk, var det flere forhold som lå til grunn:

- kvensk snakkes utenfor Finlands grenser
- språket har en lang historie utenfor Finlands grenser
- riksfinsk og kvensk har utviklet seg i forskjellige retninger
- en finlender og en kven kan ha problemer med å forstå hverandre

OM KVENSK

Kvensk er et finsk-ugrisk språk, nært beslektet med meänkieli i Sverige og med nordfinske dialekter. Kvensk defineres i dag som et trua språk. Det vil si at kvensk først og fremst lever som et muntlig språk blant den eldre generasjonen i de kvenske kjerneområdene.

Det jobbes i dag med å utvikle et kvensk skriftspråk. Et skriftspråk er ikke ment å skulle vaske ut språkforskjellene mellom de kvenske dialektene i Norge. Skriftspråket skal være et verktøy for øke bruken og videreutvikle det kvenske språket.

I Norden har vi lange og gode tradisjoner på å skrive dialekt. Dialekter og språkformer oppfattes som en sterk identitetsmarkør. Forfatteren Alf Nilsen-Børsskog er et godt eksempel på en kvenforfatter som skriver på og tar utgangspunkt i sin dialekt.

Høsten 2006 startet *Landslaget for lokal- og privatarkiv* et prosjekt der man undersøkte arkivmateriale knyttet til kvener. Prosjektet har resultert i oppsiktsvekkende språklige funn fra Kistrand kommune (nåværende Porsanger) som viser at kvensk har hatt en utbredt skriftlig tradisjon allerede på 1800-tallet.

KVENSKE DIALEKTER

I Helsingfors, i Suomen kielen nauhoitearkisto (Det finska bandarkivet), finnes det over 400 timer med lydopptak av kvenske dialekter. Opptakene dekker så å si hele det kvenske området, fra Nord-Troms til Øst-Finnmark. De første opptakene ble gjort i Nordreisa i 1959, den siste feltarbeidsreise ble gjennomført sommeren 1973 og dekte områdene rundt Alta. Mesteparten av opptakene, rundt 300 timer, ble gjort på begynnelsen av 1970-tallet.

Eldre, skrevet dokumentasjon av kvenske dialekter finner man samlet inn for eksempel av Just Qvigstad (1853-1957) og Johan Beronka (1885-1965).

Nordreisa 1892/1893

Se oli kerran yks mies, joka meni väylhän kaloja pyytämhän. Niin se tuli kova sää, ja hän pölkäis kovasti. Mutta se hän havaits, että se tuli joku niinku mies yli riipon, ja se tahtoi voolin hältä, ja se antoi sillet sen; mutta se pölkäis sallaa. Mutta vaikka oli kova sää, se ei tullu kuitenkaan noppa venheesen, ja ku het tulthin liki kotipaikka, niin se katois meritrolli, ja mies pääsi lykylisesti kothiin.

Kvænangen 1892/1893

Se oli Nilla yhen lantalaisen nimi, joka tuli Alattihjan tässä viime satavuosilu'ussa, ja hän otti asuman Jokitörmälet. Ennen häntä olit jo ruijalaiset asuhman tulhet sinnet, ja Tanskan kuninkas oli lähätynyt yhen amtmannin Alattihjan; mutta hän oli kovin kova mies, ryösti ausjilta kaikkit, mitä hänen mielestä oli hället tarpheelinen ja hyvä.

Vadsø (12.2.1917)

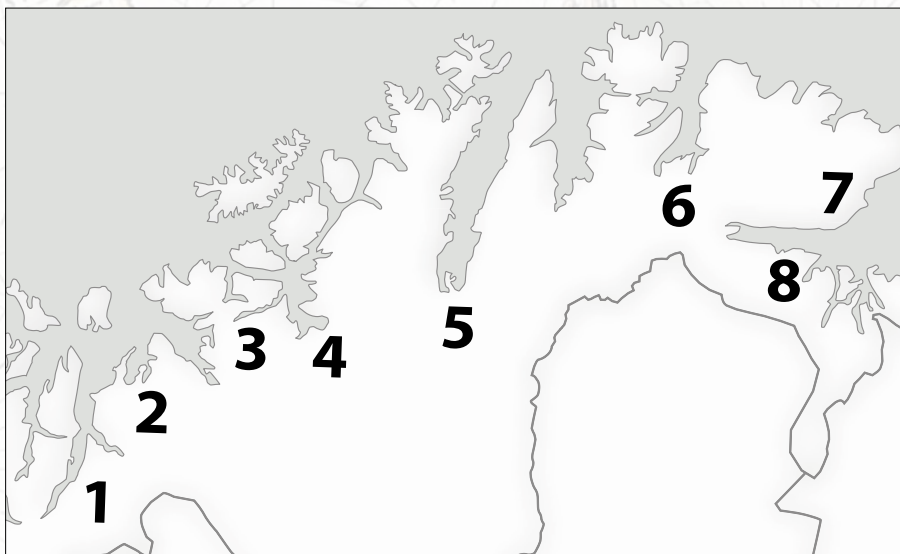
Finmarkussa on ushein pahat sääit; muutamat tormit on niin kovat että niitä muistethan vuosikymmeniä. Kahestoista fepruaari yheksäntoista sattaa ja seittemäntoista oli semmonen tormi ympäri Finmarkkua. S'oli kovviin Vesisaaren tienhoila. Se paukahti juuriko pyssysnuusta vähhää ennen puoltapäivää, ja tuli niin ankanan lumituiskun kansa, että ethensä ei nähny, ja että oli vaikia saaha vettä henkiä.

Børselv ~ 1922

Täälä on kova ja pitkä talvi; oktooperissa jo alkkää täysi kova talvi; ei ennään saate-ta fiskata; ainuastansa net fiskarit, joila on hyvät muturiseitat, fiskaavat vielä. Tässä kylässä ei ole ko yhdälä miehelä muturiseitta; muila ei ole ko pienet, aukkeet venheet. Silläpä se jouttuu pienilä venetfiskarilla kovaksi ja pitkäksi talvi.

Alle utdragene er hentet fra Beronka, Qvigstad og Pyykkö, HIF-undervisning, 2007:2

Bilder: Nord-Troms Museum, Kainun institutti – Kvensk institutt, Museiverket, Finland.

KVENDIALEKTER

1. Lyngen
2. Nordreisa
3. Kvænangen
4. Alta
5. Porsanger
6. Tana
7. Nord-Varanger
8. Sør-Varanger

Vestlige dialekter

Østlige dialekter

Kainun institutti – Kvensk institutt
Postiloova / Postboks 160
N-9716 Pyssyjoki / Børselv
E-posti / E-post: post@kvenskinstitutt.no
Tel. +47 78 46 10 10
Fax: +47 78 46 10 11
www.kvenskinstitutt.no